

...بناخوا...

۲

مجموعه‌ی
شهر اخلاق

قندک شده مرتب یه بچه‌ی مؤدب

نام:

نام خانوادگی:

نام خانه‌ی کودک:

نام مربی:

شماره‌ی تلفن:

«آگاه باشید آن کس که به خویش کمک نکند تا واعظ و مانعی از درون جانش برای او فراهم گردد، موعظه و اندرز دیگران در او اثر نخواهد داشت.» امام علی (ع)

کودکی آغاز همه‌ی حرکات و تلاش‌ها برای زیستن است؛ مرحله‌ای که باید آن را به خودی خود به رسمیت شناخت. با این همه، مقدمه‌ی جوانی و بزرگسالی است و اساس زندگی آینده‌ی هر انسانی به کیفیت این دوره بستگی دارد. این کیفیت نیز به چگونگی تعلیم و تربیت در این دوران وابستگی کامل دارد. بی دلیل نیست که پیشوایان دینی، پیش از هر چیز، به دوره‌ی کودکی توجه نموده و راهنمایی‌های لازم را در این باره ارائه کرده‌اند. امیر مؤمنان (ع) می‌فرماید: «هر کس در دوران کودکی تعلیم نبیند، در بزرگسالی روی تکامل و پیشرفت را نخواهد دید.»

پرسشی که مطرح می‌شود این است که ما چگونه به کودکان در دست و غلط را آموزش دهیم؟ آن‌ها چگونه و از کجا باید خوش‌حلقی، صبر و دیگر ارزش‌های اخلاقی را یاد بگیرند؟ این‌ها برخی از سؤالاتی است که معمولاً به ذهن والدین و مربیان می‌رسد.

برای پاسخ به این سؤالات می‌توان به بررسی ویژگی‌های کودکان پرداخت. در این دوره، رفتار کودک در سه بُعد؛ تعداد، ظرفیت و جهت‌گیری عوامل اجتماعی بیرونی کنترل و هدایت می‌شود. او این هدایت به شکل در دست مداومت داشته باشد، کودک با تکرار رفتارها آن‌ها را درونی می‌کند. رفتارها و معیارهای درونی شده در سنین بالاتر نه تنها در بزرگسالی به کنش بیرونی نیازی ندارند، بلکه می‌توانند در برابر محرک‌های مخرب بیرونی نیز عاملی برای خویشتن‌داری باشند. بسیاری از روان‌شناسان معتقدند درونی‌سازی رفتار، پایه‌ی اساسی در رشد اخلاق به شمار می‌رود.

برای رسیدن به این مقصود، اتخاذ روش‌هایی ضروری به نظر می‌آید. تأکید بر دریافت‌های فطری (فطرت‌مداری)، روان‌شناسان آن را «روشنی» می‌نامند. راکه با سرشت بشر آمیخته و در اعماق جان همه‌ی ملت‌ها وجود دارد و در هر دو راه و وسیله‌ی آن خوبی‌ها و بدی‌های اصلی را تشخیص می‌دهند به نام وجدان. این وجدان را می‌خوانند. هر کس، به اقتضای دریافت‌های فطری، مرزهای بین خوبی و بد را درونی می‌شناسد. اما چون این دریافت‌ها فطری‌اند، نیازمند شکوفایی و بروز هستند. تقویت روحیه‌ی عزت و کرامت نفس؛ یکی از راه‌های درونی کردن اخلاق آشنایی با خود حقیقی است که همان کرامت، عزت، شرافت و نفاست نفس است. اصل صیانت نفس و حفظ شخصیت امری ذاتی و فطری است که انسان با آن زندگی می‌کند. اگر به این اصل خدشه‌ای وارد شود، باید منتظر ناهنجاری‌های رفتاری بود. کودک و نوجوان جذب حرف و رفتاری می‌شود که خود در آن نقش و سهمی داشته باشد.

الگویابی؛ یکی از راه‌های درونی شدن ارزش‌های متعالی فراهم کردن موقعیتی است که فرد با میل درونی و از روی نیاز الگوهای مورد نظر خود را کشف و خود را به آن‌ها شبیه کند. روش الگویابی از این رو اهمیت دارد که در آن صورت انسان می‌فهمد رسیدن به هدف، همچنان که برای افراد مورد قبول او میسر شد، برای او نیز امکان‌پذیر است. البته، این روش آسیب‌هایی نیز دارد که چه بسا اثر آن را خنثی می‌کند؛ مانند:

۱. الگوگرایی تحمیلی؛ پاره‌ای از اولیا و مربیان از همان ابتدا سعی دارند کودکان را مطابق با الگوی مورد نظر خود پرورش دهند؛ به گونه‌ای که دائم به کودک خود توصیه می‌کنند رفتار و اخلاقشان را شبیه کسانی بکنند که از نظر والدین مطلوب‌اند، اما این الگودهی اجباری و تحمیلی اگر بر اساس شاکله و قابلیت‌های الگوپذیری شخصیت کودک نباشد، نه تنها ویژگی‌های مطلوب الگوی مورد نظر در کودک درونی نمی‌شود، بلکه موجب می‌شود شخصیت کودک نه آن چیزی بشود که والدین از او انتظار دارند و نه آن چیزی که طبیعت و استعدادش حکم می‌کند.

۲. ناهمخوانی گفتار و رفتار؛ درونی شدن پیام‌های اخلاقی در گرو رسوخ یافتن آن‌ها در حیطه‌ی رفتاری است. توصیه‌های کلامی در صورتی که با رعایت کردن نکات روان‌شناختی انجام شود، تأثیر بسزایی خواهد داشت؛ ولی ناهماهنگی میان قول و فعل پند و اندرز را بی اعتبار می‌کند.

۳. تعارض الگوها؛ تفاهم نداشتن میان پدر و مادر در تربیت فرزند و تعارض الگوها کودک را متحیر و سرگردان می‌کند؛ چه بسا باعث می‌شود اعتماد خود را به بعضی ارزش‌ها از دست بدهد. تضاد و تعارض نگرش‌ها بین خانه و مدرسه کودک را بین دوراهی قرار خواهد داد و در نهایت به بازی کردن نقش در دو چهره‌ی متفاوت منجر خواهد شد.

زمان‌شناسی در ارائه‌ی پیام؛ یکی از راه‌های درونی کردن مفاهیم اخلاقی توجه به تغییرات و مقتضیات زمانی در انتقال آن مفاهیم است. بنابراین، نسل کهن به منظور هدایت و رهبری نسل نوین باید در بستر زمان حضور یابد و نیازهای نسل نوجامعه را همواره در نظر داشته باشد.

مخاطب‌شناسی در ارائه‌ی پیام؛ توجه به ظرفیت‌های عقلانی و تفاوت‌های فردی و در نظر گرفتن سطح درک و فهم مخاطب در هنگام ارتباط با او و انتقال پیام‌های تربیتی و تناسب محتوای کلامی با گنجینه‌ی فهم مخاطب در پذیرش پیام‌ها نقشی تعیین‌کننده دارد.

استفاده از شیوه‌ی مسئله‌مداری (ایجاد روحیه‌ی پرسشگری)؛ برای درونی کردن مفاهیم اخلاقی باید اجازه دهیم افراد خود شخصاً در شکوفایی استعدادها فعالیت داشته باشند. باید فرصتی فراهم کرد تا کودک خود به کشف و درک استدلال‌های منطقی مجهز شود. پدرها و مادرها با معلم‌ان اغلب از ناپایداری مفاهیم اخلاقی و سرپیچی دانش‌آموزان و فرزندانشان شکایت می‌کنند. مشکل اینجاست که کار اغلب آن‌ها نصیحت کردن و تحمیل کردن نظرهای خودشان است. روش نصیحت‌های مستقیم و لفظی صرفاً جنبه‌ی بیرونی، ظاهری و حفظی دارد که هر لحظه باید منتظر فروپاشیدن آن باشیم.

توجه به آمادگی مخاطبان؛ یکی از مؤلفه‌های مهم در فرایند درونی کردن اخلاق مرتبط بودن نیاز درونی با پیام بیرونی است. برای پدیدآیی و تقویت رفتارهای مطلوب و ارزشی، روش‌های تحمیلی و اجباری نمی‌تواند به گونه‌ای که بایسته و شایسته است مؤثر واقع شود. قالب‌ها و الگوهای ساختگی و فرمان‌دادن و تحمیل کردن و واداشتن و بازداشتن، بدون در نظر گرفتن میل و اراده و آگاهی افراد و در نهایت دخالت‌های مستقیم، مانع خودیابی‌های درونی می‌شود.

نکته‌ی مهم و اساسی در آموزش مفاهیم اخلاقی ضرورت استفاده از موقعیت‌ها و فرصت‌های عینی و واقعی و نیز لزوم تکرار و تمرین و یادآوری مستمر آموخته‌ها است. بنابراین، بر والدین و مربیان لازم است با انجام دادن یادآوری‌ها و تمرین‌ها در موقعیت‌های مختلف و توجه به اتخاذ شیوه‌های درونی کردن مفاهیم اخلاقی، امکان تثبیت عادات اخلاقی مورد نظر را فراهم کنند.

کتاب حاضر، علاوه بر تحلیلی متفاوت در عرصه‌ی آموزش مفاهیم و مهارت‌های زندگی، سعی به کمک به والدین دارد با استفاده از زبان قصه و تصویر و تمرین‌های کاربردی موضوعات اخلاقی را به کودکان با مفاهیم دینی و خصایل اخلاقی شود.

در طراحی و نگارش این کتاب، اصولی مهم در نظر گرفته شده است که عبارت‌اند:

- * توجه به ویژگی‌های فطری و سرشت خداجویی کودک؛
- * توجه به آموزه‌های اخلاقی و تربیتی در سیره‌ی نبوی، ائمه‌ی معصوم (علیهم‌السلام) و بزرگان دین؛
- * توجه به معیارها و ارزش‌های اخلاقی در فرهنگ ایرانی اسلامی؛
- * برقراری پیوند میان مفاهیم دینی و مهارت‌های اخلاقی با تجربه‌ها و واقعیت‌های زندگی کودک؛
- * توجه به معیارها و ویژگی‌های خاص کتاب کودک؛
- * بهره‌گیری از رهنمودهای استادان، مربیان و کارشناسان دوره‌ی پیش‌دستانی و آموزش دینی.

بی‌شک، همه‌ی این امور جز در سایه‌ی الطاف الهی، همت، تلاش و هم‌فکری خالصانه‌ی یاران و دوستان عزیز امکان‌پذیر و میسر نبود. در پایان، از صمیم قلب منتظر انتقادهای و پیشنهادهای شما صاحب‌نظران، مربیان و والدین گرامی، که نقشی اساسی در تربیت فرزندان ایران دارید، هستیم.